

A közvetlen belső-ázsiai kapcsolatok még bizonyosabbak az avar korban. Csallány Dezső a Maros-Aranka közének avar sírjaiban, majdnem pontosan olyan temetkezési szokást talált, amilyent fentebb Plano Carpini leírásából idéztünk⁴⁷. De más megfigyelések is arra mutatnak, hogy az avar-korban a kagánokat, fejedelmeket és vezéreket, valamint a társadalomban kiemelkedő szerepet játszó asszonyokat magánosan, titokban temették el. Nemrégén néhány igen gazdag ilyenfajta sírt ismertettünk meg⁴⁸. Ezek közül egynek — a bócsainak — családi temetőjét is megtaláltuk Kiskörös-Vágóhídon. Míg azonban a temetőt szinte tökéletesen kifosztották, a fejedelem sírját nem találták meg s nem bukkantak rá az ugyancsak közelben levő keceli vezérsírra sem. Ez közvetett bizonyítéka a titokban való eltemetésnek. Még döntőbb talán, a kései avar kagánok titokban való eltemetésének bizonyosságául az a tény, hogy köznépeknek, a griffes-indás nemzetségekből származó avaroknak sírjait szinte tízezerszámba ismerjük, de még egyetlen fejedelmi sír sem került elő. Egy arany kisorszívég, amelyet feltehetően Mátészalkán találtak⁴⁹ sejteti, hogy a kései avar kagánok székhelye éppen úgy a Tiszántúl északibb részein volt, mint a korábbiaké. Innen került elő a geszterédi magyar fejedelmi sír is, úgy látszik tehát, hogy a honfoglalás első szakaszában a fejedelmi törzs átmenetileg az avar örökséget vette át. Ez most minket csak annak a megállapításnak erejéig érdekel, hogy a hun vagy szarmata örökséget őrizze Petőfi mondánk. A régészeti leletek természetesen nem adnak s nem is adhatnak felvilágosítást a temetési szertartásról, arról, hogy megtipratták-e a sírt, vagy megölték-e azokat, akik a helyet tudták. Mindenesetre az a tény, hogy napjainkig sértetlenül megmaradtak, valószínűvé teszi, hogy titokban tartásukról ugyanolyan kegyetlenséggel és ötletességgel gondoskodtak, amint arról forrásaink a tatárok esetében szólnak.

A sírok tanúsága, ahelyett, hogy szűkítette, elhatárolta volna a monda keletkezésének idejét, még bővítette, ám csupa olyan nép felé, amelynek belső-ázsiai kapcsolata nyilvánvaló. A történeti-néprajzi adatok és a régészeti megfigyelések felsorakoztatásával annyit mégis sikerült elérnünk, hogy a vizsgált Petőfi mondáról kiderül, hogy történeti forrásértékű emlékeztét őriz. A benne fennmaradt temetkezési szokás a Belső-Ázsiából kiáramló mongol-török népek szertartásait őrizte meg számunkra. Ez a szertartás az avaroktól kezdve — sőt még őket is megelőzve — megvolt hazánk területén a honfoglalás koráig. Ekkor megszakad a folyamatossága — a keresztény módra való temetéssel — majd a tatárok s kunok ismét meghonosítják nálunk. Ha a kunokkal került volna ismét a magyar néphez, nem kétséges, hogy a népi emlékezetben még élő pogánykori szokásainkra ismertünk benne. Régészetiileg a kort tehát nem tudjuk meghatározni s így nem marad más hátra, minthogy hitelt adjunk népmondáinknak, amelyek a forrásokból egybehangzóan a tatárjárás idejéből emlékeznek Petőfi mondánkra némileg hasonló történetekre.

Vizsgálataink során elszakadtunk Petőfi személyétől, mert eleve látszott, hogy sokkal régebbi emlék éledt fel mondánkban. Most végül vissza kell térnünk a költőhöz, mert nem véletlen, hogy e sokáig lappangó emlékezés éppen az ő rejtélyes halálához tapadt. Népünk szívébe zárta őt s emléke körül ősi mondák kapnak új erőre, hamvadó népköltésünk fellobban körülötte. Ez jelzi, mindennél jobban, kivételes költői és emberi nagyságát.

HOLLÓS RÓBERT:

A MÓRA-KIADÁSOK EGY VISSZATÉRŐ SZÖVEGHIBÁJA

Nagy öröme szolgál minden, az irodalmat kedvelő embernek, hogy az író halála után negyedszázaddal végre megjelennek Móra Ferenc összegyűjtött művei, a Magvető Könyvkiadónál. A szerkesztés gondját Vajda László vállalta, s az ő nagy szeretete Móra iránt biztosíték arra, hogy a sorozatból az eddigieknél igazabb Móra-portré tárul az olvasó elé.

⁴⁷ Csallány Dezső: *Kora avarok sírletelek*. — Grabfunde der Frühawarenzeit. *Folia Archaeologica* 1—II. Bp. 1939 132., 161.

⁴⁸ Az alábbiakra nézve vö. László Gyula: *Études archéologiques sur l'histoire de la société des avars*. *AHung.* XXXIV Bp. 1955. 219—285.

⁴⁹ Fényképe: *AHung.* XLX. 33. kép, Horváth Tibor a nagyszentmiklósi kincsel való rokonságát emeli ki (uo. 113.)

1870. 11. 20.

Látni 20.

Egyre önt Völg: Dmufkoy: M. W. g. c. p. k.
Dmufkoy: M. W. g. c. p. k.
Dmufkoy: M. W. g. c. p. k.

honozat.

A sorozat első kötetéhez fűzött tájékoztatójában ezt írja Vajda: „Móra Ferenc összegyűjtött műveit kapja e sorozatban az olvasó. . . Arra még nem érett meg az idő, hogy összes műveinek kritikai kiadásával lépjünk a nyilvánosság elé, de azt már parancsolóan követeli, hogy legalábbis előkészítsük ezt a munkát.”

Ezt elősegítendő számolok be egy romlott szövegrész helyreállítására végzett munkám eredményéről.

A sorozat első kötetében olvasható *A Sándor körül* című, — sajnos — félbemaradt t árcasorozat. Ennek második fejezetében arról ír Móra, hogy a Szeged-környéki betyárvilág felszámolásánál „Rádayra szükség volt, neve miatt is, szeplőtlen karaktere miatt is; a kormány tudta róla, hogy őt se fenyegetődzés, se szép szó, se asszonycsók, se annál is kísértőbb asszonysírás le nem veszi a lábáról. Erre mind fel kellett készülni, mert sok szóbeszéd volt arról, hogy nagyon tekintélyes alföldi birtokosok, kasté-lyos urak kezére járnak Sándornak, mégpedig egészen önzetlen rajongásból.”

A mű egész szelleme, Mórának *A „Sándor” emléke körül* című, a *Világ*-ban korábban megjelent írása, általában Móra stílusa, valamint az, amit a Rózsa Sándor-ügyről kortársi feljegyzésekből tudni lehet, arra a következtetésre juttatott, hogy az idézett rész utolsó mondatából egy *nem* szócska valahogy kimaradt, s a mondatnak így kellene hangoznia: mégpedig nem egészen önzetlen rajongásból.

A Sándor körül első alkalommal a *Magyar Hírlap* hasábjain jelent meg. A lap 1933 június 25-i száma közölte a második fejezetet, s itt — mint meggyőződtem róla — a kérdéses szövegrészben csakugyan szerepel a *nem* szócska.

Mivel egyrészt az értelem is követeli ezt a szócskát, hisz a mondat anélkül fonákja önmagának, másrészt ez a közlés még a szerző életében történt, elfogadhatjuk, hogy a helyes szöveg ez.

A mű következő kiadása is így jelent meg (*Nyíl regényűjság*, 1934 május 31.), nyilván a *Magyar Hírlap*ban megjelent szöveget vették át, de már az ezt követő — az ismert sötét-kék Móra-sorozat *Parasztjaim* című köteté — hibásan.

Rónai Máriának a *Literatura* 1934 február 15-i számában megjelent, *Utolsó interjú Móra Ferencsel* című írásából tudjuk, hogy a kötet anyagát még a szerző állította össze, nyilván újságkivágások alapján. A megjelenésre azonban csak 1935-ben került sor, s közben valahogy becsúszott a hiba, valószínűleg a nyomdában. Tekintve azonban az interjúban foglaltakat, eddig a *Parasztjaim*ban megjelent szöveget vették hitelesnek, s a további kiadások szövege is ezt követte.

A Sándor körül ezután — tudtommal — még ötször jelent meg, kétszer a kék sorozat *Parasztjaim* köteté újabb kiadásaiban — ezek feltehetőleg az első szedéséről nyomódtak, a hiba legalábbis ezekben is megvan — azután a Dr. Áchim András Könyvkiadó kiadásában, Budapesten, 1942-ben (Százszekrek könyve sorozat), majd a Révai regénykönyvtár IX.-ik köteteként, 1943-ban, és most a Magvető sorozatában, mindháromszor a *Parasztjaim*ban megjelent szöveg szerint.

A mű kézírata a család feltevése szerint vagy már a szerkesztőségben, vagy később elkallódott, de azt hiszem a bizonyítás anélkül is helyt álló.

Remélhetőleg megérik az idő Móra Ferenc munkásságának kritikai kiadására is, és annak hitelességét a fenti adattal is sikerül elősegíteni.

KOLTA FERENC

ISTVÁNFFY MIKLÓS ISMERETLEN LEVELE

A szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum rendezetlen anyagában rábukkantam Istvánffy Miklósnak, a XVI. század jeles történétírójának és költőjének eddig ismeretlen levelére. Istvánffy Miklós édesapja, Istvánffy Pál, a *Volter és Grizeldis* című széphistória szerzője, Baranya megyei nemes volt, s Ferdinánd király bizalmas embereként néhány évet Szigetváron töltött. Miklós is ott élte gyermekéveit, s külföldi tanulmányainak befejezte után Szigetváron járta a vitézi iskolát is, Zrínyi Miklós mellett. Érthető, hogy élete végéig sok szál fűzte Szigethez. A most talált levél is igazolja ezt.

A levél 1598. augusztus 10-én kelt Erdélyben, Gyulafehérvárott. Istvánffy Miklós 1598 tavaszán Rudolf király egyik biztosaként érkezett Erdélybe. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem ugyanis egyezséget kötött Rudolfal, amelynek értelmében elismerte a magyar